

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh848>

DEMOKRAT PARTİ'NİN İSLAMİ GAZETE VE DERGİLERLE İLİŞKİSİ (1946-1960)

Doğan DUMAN*

Özet

İslam inancını temel referans kabul ederek, siyasal, toplumsal ve hukuksal sistemi bu doğrultuda dönüştürmeyi hedefleyen kesimlerin yayın faaliyetleri on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar geri götürülebilir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise İslamcılık akımı çerçevesinde bu alanda bir canlılık yaşanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başlatılan devrim hareketleri sürecinde İslamî yayın organları kapatılmışlardır. 1945'te bir kez daha çok partili yaşama geçişle birlikte sınırlı bir özgürlük ortamına da izin verilmişti. Bundan yararlanan İslamî eğilimli dergi ve gazeteler yeniden faaliyete geçmişlerdir. Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi karşısı söylemi ve muhafazakar kesimlere yönelik yaklaşımı, bu partinin özellikle iktidar döneminde İslamî yayın organları tarafından desteklenmesine neden olmuştur. DP'nin kuruluşundan iktidardan uzaklaştırılmasına kadar geçen süreçte, söz konusu yayın organları ile DP arasında ağırlıklı olarak olumlu ilişkiler kurulmuş olsa da, kimi zaman anlaşmazlık ve çatışma konuları da olmuştur. Bu çalışmada İslamî yayın organları ile DP arasındaki karşılıklı çıkar ilişkilerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İslamî gazete ve dergiler, Demokrat Parti, Laiklik, Devrimler.*

Relationship of the Democratic Party with the Islamic Newspaper and Magazines (1946-1960)

Abstract

Publication activities of the sections that take the Islamic faith as the basic reference and aim to transfer the political, social and judicial system accordingly, could be brought back to the last quarter of the nineteenth century. During the second

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ Buca Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı

Constitutional era, a lot happened within the frame of the Pan-Islam trend. In the process of revolutionary movements after the declaration of the Republic, Islamic media organs were closed. In 1945 with the transition to the multi party system once again, a limited freedom were provided. Newspapers and magazines with Islamic tendency that took advantage of this, started to operate. Democratic Party's statement against the Republican People's Party and its approach to the conservative sections, brought support from the Islamic media organs, especially when it was the party in power. Since the establishment of DP until its suspension from the power some positive relations were established, however mutual disagreements and conflicts happened time to time. In this research conflict of interest between DP and Islamic media organs were mentioned.

Keywords: *Islamic newspapers and magazines, Democratic Party, Secularism, Reforms.*

Giriş

“İslam’da ‘helal iletişim’ çok önemlidir. Müslüman, midesini helalden beslemek zorunda olduğu gibi zihnini de helalden beslemek zorundadır. Bu durum sadece küfür basınından korunmayı değil, küfür basınının etkin olduğu bir dünyada İslamî bir basına sahip olmayı da gerekli kılıyor.”¹ İslamcı bir yazar tarafından ifade edilen bu sözler, İslam’ı bütünlükçü bir ideoloji olarak gören ve onu yaşamın her alanına hakim kılmak isteyenlerin basına yaklaşımı ve basına yükledikleri misyonu göstermesi açısından anlamlıdır. Bu anlayış doğrultusunda İslamî çevreler, hem hitap ettikleri kitleyi daha kolay doktrine etmek hem de toplumun farklı kesimlerine seslerini duyurmak amacıyla on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren yayıncılık faaliyetine önem vermeye başlamışlardır. Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh’un Paris’te ilk sayısını 13 Mart 1884’te yayınladıkları “El-Urvetu’l-Vuska” dergisi, İslamî yayıncılığın ilk örneğidir. Uluslararası boyuta sahip tek İslamî dergi olan El-Urvet’ul Vuska Irak’tan Mısır’a, Şam’dan İran’a, Arap yarımadasından Hindistan ve Afganistan’a kadar uzak-yakın tüm İslam ülkelerine ücretsiz gönderilmekteydi. Her sayının ilk sayfasında “Tüm Doğu ülkelerine ücretsiz gönderilir, durumu iyi olanlar için posta ücreti yıllık beş Frank olarak tespit edilmiştir.” ifadesi yer alırdı. Dergiyi ekonomik yönden “El-Urvetu’l Vuska” teşkilatı finanse ediyordu. Bazı araştırmacılar, II. Abdülhamit’in de dergiye

¹Abdülkadir Turan, “İslam düşmanı basın ve İslamî basın” www.dogruhaber.com.tr/. Son erişim: 25 Aralık 2015.

ekonomik yardımda bulunduğunu belirtmektedirler.² Bu dergi, İslamî yayıncılığın bilinen ilk örneğidir.

İslam inancını bütün yaşamı kuşatan siyasal bir ideoloji olarak gören İslamî çizgideki dergiler, Osmanlı sınırları içerisinde ise ilk kez II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlanmaya başlamışlardır. 1908-1909 yıllarında yayın hayatında köklü dönüşümler izlenirken, basın özgürlüğünün sağlanmasıyla da bir anlamda fikir dergiciliği her yönüyle özendirilmiştir. İslamcı akımı savunan dergiler de bu ortam içerisinde doğmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı'da yayınlanan ilk İslamî yayın organı Sırat-ı Müstakim'dir. Dergi, yayın hayatına 14 Ağustos 1908'de başlamıştır. Kurucuları Ebu'l-Ula Zeynelabidin ile Eşref Edip'tir.³ Daha sonra İttihatçıların şeyhülislamlığını yapacak olan Musa Kazım ve Mehmet Akif (Ersoy) derginin yazarlarındandır. Ebu'l-Ula Bey milletvekili seçilince dergideki ortaklıktan ayrılmıştır. Bunun üzerine Eşref Edip yoluna Mehmet Akif ile birlikte devam etme kararı almıştır.⁴ Dergi, 8 Mart 1912'de 183. sayıdan itibaren Sebülürreşad adıyla yayın hayatına devam ederken, devlet ve toplum düzeninde İslamî kuralların geçerli olması gerektiğini savunmuş, Rusya Müslümanlarının sorunlarına geniş yer ayırmıştır. Kadın sorunu da dergide yer alan önemli konulardan biri olmuştur.⁵

Derginin, geniş bir yazar kadrosu vardır. Bu isimlerden bazıları şunlardır: Manastırlı İsmail Hakkı, Bereketzade İsmail Hakkı, Ahmet Naim, Mehmet Akif, Eşref Edip, Bursa Mebusu Tahir Bey, Kazanlı Halim Sabit, Ahmed Hamdi (Aksekili).

Sebilürreşad, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine Kastamonu'ya taşınmıştır. Burada 3 sayı yayımlandıktan sonra 13 Ocak 1921 tarihinde Ankara'ya gelerek yayını sürdürmüştür. Ekim 1921'de Kayseri'ye nakledilmiş, böylece Sebülürreşad, Kastamonu ve Ankara'dan sonra Kayseri'de çıkmaya başlamıştır. Sakarya Zaferi'nden sonra tekrar Ankara'ya taşınmış, bir süre burada yayın hayatını sürdürmüştür. Mayıs 1923'te tekrar İstanbul'a dönerek yayınına devam etmiştir. Buradaki yayın hayatı yaklaşık

² “El-Urvetu'l Vuska: İslami Basının Doğuşu”, *urvetulvuska.net*. Son erişim: 4 Aralık 2015.

³ Abdullah Ceylan, *Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşad Mecmuaları Fihristi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.VIII.

⁴ Caner Arabacı, “Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 6, İslamcılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.101.

⁵ Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı”, *Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.20.

iki yıl sürmüş ve 5 Mart 1925'te yayınına süresiz ara vermek zorunda kalmıştır.⁶

II. Meşrutiyet Dönemi'nde daha kısa ömürlü olan İslamî yayın organları da vardır. Bunlar arasında İslam Mecmuası, Beyanu'l-Hak ve Volkan gibi yayınlar da bulunmaktadır. Bunların içinde El-Urvetü'l-Vuska'ya en yakın olanı İslam Mecmuası'dır. Daha önce Sırat-ı Müstakim'de yazan Musa Kazım, Mehmed Şemseddin Günaltay, Halim Sabit gibi önemli bazı yazarlar da bu dergide yazmışlardır.⁷ 1915 yılında Halim Sabit'in yönetiminde yayınlanmaya başlayan dergi, modernist İslamcı görüşlere de yer vermektedir. Ziya Gökalp'in de din, ahlak, eğitim gibi çeşitli konular üzerine sosyolojik değerlendirmelerinin yer aldığı bu dergi, aynı zamanda İttihatçıların yarı-resmi yayın organlarından birisiydi. Bu dergilerden Beyan'ül-Hak 1908-1910 yılları arasında yayınlanmıştır. Tokat Meb'usu Mustafa Sabri'nin yayınladığı dergi, Cemiyet-i İlmiye-i İslamîye'nin yayın organıydı. Geniş bir yazar kadrosuna sahip olan dergi, dinsel konuların yanı sıra, güncel, siyasal ve toplumsal sorunlara da eğilmekteydi. Saday-i Hak ise aynı dönemde gelenekçi İslamcılığı savunmaktaydı.⁸

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kısa süreli de olsa, sınırlı bir özgürlük ortamı sağlanmışır. Bu durum yayıncılık alanına da yansımış, farklı düşünüşte birçok dergi ve gazete yayınlanabilmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı ve hemen ardından gelen Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı dönemlerinde yayın alanındaki çeşitlilik azalmıştır. Kurtuluş savaşının kazanılmasından sonra ise Türkiye'de devrim sürecine girilmiş, özellikle Şeyh Sait İsyanı'nı bastırmak ve güvenliği sağlamak amacıyla 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte tüm muhalif hareketlere karşı sert önlemler alınmaya başlamıştır. Bu önlemler çerçevesinde zaten sayıları iyice azalmış olan İslamî yayın organları da kapatılmıştır.

1925-1945 süreci, gerçekteştirilmek istenen siyasal, hukuksal ve toplumsal değişimler nedeniyle Cumhuriyet tarihinin, demokrasi ve hukuk devleti anlayışı açasından belki de en sorunlu dönemidir. İdeolojik çerçevesi fark etmeksizin her türlü muhalefetin susturulduğu bu dönemde, doğal olarak bir İslamî yayıncılıktan da söz edilemez. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası ortaya

⁶ Ceylan, a.g.e., s. VIII. Ayrıca Bkz. İsmail Kara, *Türkiye de İslamcılık Düşüncesini, Metinler/Kişiler*, Cilt:3, Pınar Yayınları, İstanbul 1994, s.6-7.

⁷ İsmail Kara, *Türkiye de İslamcılık Düşüncesini, Metinler/Kişiler*, Cilt: 1, Dergah Yayınları, İstanbul 2012, s.XXX.

⁸ Toprak, a.g.e., s.22.

Demokrat Parti'nin İslami Gazete ve Dergilerle İlişkisi (1946-1960)

çıkan yeni siyasal tablo, Türkiye'yi de etkilemiş, bazı iç dinamiklerin etkisiyle çoğulcu parlamenter düzene bir kez daha geçilmiştir. Bu değişim ise görece sınırlı bir özgürlük ortamının doğmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak basın-yayın faaliyetlerinde bir rahatlama görülmüş, muhalif gazete ve dergilerin bir kısmı yeniden yayına başlarken, süreç içerisinde yeni yayın organları da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde açıkça İslam şeriatına dayalı bir sistemi savunamamakla birlikte, gelenekçi-İslamcı bir anlayışla mevcut laik sistemi eleştiren İslamî yayıncılık dikkat çekmektedir. Özellikle DP'nin iktidara gelmesi ve gelenekçi-İslamcı çevreleri memnun eden bazı değişiklikler yapması, İslamî çizgideki dergi ve gazeteleri DP etrafında kenetlenmeye yöneltmiştir.

DP'nin Muhalefet Döneminde İslamî Çevrelerle İlişkisi

Yerli ve yabancı pek çok araştırmacıya göre İslam inancını siyasal ve hukuksal bir sistem olarak yaşama hakim kılmak amacıyla olan çevreler, DP'nin iktidara gelmesiyle kendilerini daha rahat ifade etme olanağı bularak güçlenmeye başlamışlardır.⁹ Gerçekten de İslamî bir kimliği olmamakla birlikte DP, hem kuruluşundan iktidara geldiği döneme kadar izlediği başarılı muhalefet politikasıyla¹⁰, CHP'nin o güne kadar izlediği laiklik anlayışından İslamî çevreler lehine ödün vermesini sağladığı için, hem de iktidara geldikten sonra izlediği ılımlı laiklik politikası ve yaptığı kimi değişikliklerle, söz konusu çevrelerin güçlenmesine ortam hazırlamıştır.

Aslında DP'nin muhalefette bulunduğu dönemde, İslamî çevrelerin bu partiye yaklaşımı pek de olumlu değildir. Bu çevrelere göre, laiklik politikası konusunda temelde CHP ve DP arasında önemli bir fark yoktur. DP'nin CHP'den ayrılan bir grup milletvekili tarafından kurulması, bu düşüncenin önemli nedenlerinden biriydi. Dönemin etkili İslamî yayın organlarından Sebilürreşad laiklik konusunda iki parti arasındaki benzerliğe şu şekilde dikkat çekmekteydi:

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Simavi Yayınları, İstanbul 1991; Çetin Özek, *Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İyüzü*, Varlık Yayınları, İstanbul 1964; Muzaffer Sencer, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, Garanti Matbaası, İstanbul 1968; Cem Eroğul, *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Yordam Kitap, İstanbul 2014; Howard A. Reed, "Revival of Islam in Secular Turkey", *The Middle East Journal*, Summer 1954, pp.267-282; Bernard Lewis, "Islamic Revival in Turkey", *International Affairs*, January 1952, pp.38-48.

¹⁰ DP'nin muhalefet stratejisi konusunda geniş bilgi için bkz. Nükhet Turgut, *Siyasal Muhalefet*, Birey Toplum Yayınevi, Ankara 1984, ss.267-271.

“Demokrat Parti büyük kongresinden din hürriyeti hakkında gönüllere ferahlık verecek neticeler bekleyen millet, inkisarı hayale uğramıştır. Din hürriyetini tahdit ve takyit yolunda Halk Partisi liderleriyle evvelce hususi surette anlaşmış olduğu söylenen DP liderlerinin bu hareketi tamamiyle doğru olduğu başkanın nutku ve verilen kararlar tezahür etti.”¹¹

DP, CHP’den ayrılan bir grup tarafından kurulduğu için ve izlediği laiklik politikası nedeniyle bazı İslamî çevrelerde bir tür “*muvaazaa partisi*”¹² olarak kabul edilirken, Sebilürreşad dergisi etrafında toplananlar Millet Partisi’nin din konusundaki tutumuna sempati ile bakmaktaydılar. Çünkü MP, programı ile de İslamî çevrelerin beklentilerine daha yakındı. Örneğin parti programının 7. maddesinde, “*parti, içtimai nizamın teşekkülünde itikatların, geleneklerin, örf ve adetin büyük hislerini tanır.*”, 8. maddesinde partinin, “*din müessesesine ve milli an’analere hürmetkar*” olduğu belirtilirken; CHP ve DP’nin programında yer almayan, okullarda din derslerinin okutulması ve ilahiyat okullarının açılması konusu, ilk kez MP programında açıkça ifade edilmiştir.¹³ DP’nin iktidara gelmesinden sonra da kimi İslamî yayın organları Millet Parti’sine destek vermeye devam etmişlerdir. Bunlardan biri haftalık yayınlanan İslam Dünyası dergisidir. Mart 1952’de çıkmaya başlamıştır. Dergi, 25. sayısında MP’nin olumlu yönlerinden söz ederken, daha kolay kitleleşebilmesi için önerilerde de bulunmuştur. 27. sayısında da “*MP Programı ve Nizamnamesi emsalinden çok farklıdır. Kanaatleri, gayeleri berraktır. Din, milli terbiye, anane, murakabe mevzularında başka partilerde görünmeyen açık ve sağlam görüşlerin müdafiidir.*” diyerek seçmenlerden MP’yi desteklemesini istemiştir.¹⁴

İslamî çevrelerin, muhalefet dönemi DP konusundaki olumsuz yaklaşımlarının önemli bir nedeni de, partinin başında Celal Bayar’ın

¹¹ “Dine karşı takip edilecek siyaset”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:50, Haziran 1950, s.397. Yine bu dergiye göre, iki parti arasında bir fark olmadığı gibi, DP’nin laiklik konusundaki söylemi çok daha serttir. Bkz. Eşref Edip, “Partilerin Din Siyaseti”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:76, Nisan 1950, s.6.

¹² “Netice şudur ki: Demokrat Parti sözle ve yazile olmasa bile dayandığı hadiseler ve mazi vakıalariyle tabii ve irticali olarak bir muvaazaa fırkasıdır. CHP’nin azmanıdır.” *Büyük Doğu*, Sayı:16, 27 Ocak 1950.

¹³ Bkz. Eşref Edip, “Partilerin Din Siyaseti”, s.7-8. Millet Partisi’nin din konusundaki politikasına ilişkin geniş bilgi için bkz. Ercan Haytoğlu, *Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994.

¹⁴ Aktaran Macide Göç Türkmen, “Çok Partili Sisteme Geçerken İslamcı Dergiler-3”, *Haksöz Dergisi*, Sayı:28, Temmuz 93,s.28.

bulunmasıdır. Devrim sürecinde Atatürk'ün yanında yer alan ve tek parti döneminde başbakanlık da dahil olmak üzere bir çok önemli görevde bulunan Bayar, bu nedenlerden ötürü İslamî kesimde kuşkuyla karşılanmaktaydı. Bayar'ın, DP'nin 1947'deki Bursa İl Kongresi'nde, şeriat sistemini sert biçimde eleştiren bir konuşma yapması ise, İslamî çevrelerde çok sert tepkilerle karşılanmıştır.

“Meğer şeriatı İslamîyeye karşı, Bayar'ın içinde ne müthiş gayz cehennemî yapıyormuş!.. Ya yarın memleketin mukadderatı bu şeriat düşmanının eline geçerse milletin mukaddesatı ne olur?.. Bir Bayar değil... bin Bayar çıksa da Kur'ana ve şeriata saldırsa yine o ilahi nur sönmez ve söndürülemez...”

Dünyada hangi lider vardır ki mensup olduğu milletin mukaddesatına karşı bu kadar küstahça tecavüzde bulunsun?... Millet, diğer hürriyetler gibi, din hürriyetinin de inkişafını sağlayacak; din ve şeriata kin gösterecek değil, hürmetkar bir vaziyet alacak diye Demokrat Partiye sarılmıştı. Lakin bugün esefle gördük ki daha iktidara gelmeden onun lideri şeriata kılıç sıyrdı.”¹⁵

İslamî çevrelerin bu sert tepkisi karşısında Bayar, bir süre sonra böyle bir konuşma yapmadığını belirtmek zorunda kalmış, fakat DP'li delegeler Bayar'ı doğrulamamışlardır.¹⁶

Yine DP'li parti il ve ilçe yöneticilerinin bazılarının laikliğe olan bağlılıklarını belirtmeleri ve irticaya ödün vermeyecekleri yönündeki konuşmaları da, İslamî yayın organlarının tepkileriyle karşılanmıştır.¹⁷ Fakat 1950 genel seçimlerine doğru gidilirken DP, toplumun gelenekçi-İslamcı kesimlerine mesaj vermeye özen göstermiştir. Genel Başkan Celal Bayar, ikinci büyük kurultayda yaptığı konuşmada, laiklik ve dine saygı ilkelerine bir arada vurgu yaparken, Türk milletinin Müslüman olduğunu, Müslüman olarak Allah'ına kavuşacağını söylemiştir.¹⁸ Bununla birlikte, İslamî yayın organlarına göre, DP'nin din politikası açık bir şekilde belli olmadığı gibi genel başkan Celal Bayar da bu konularda net açıklamalar yapmamaktadır.

¹⁵ Eşref Edip, “Celal Bayar, Gladistondan mı ilham aldı?”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:39, Nisan 1949, s.220-221. Bu konudaki diğer tepkiler için ayrıca bkz. M. Raif Ogan, “Şeriatı yaşatmamak Celal Bayar'ın ne haddine?”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:39, Nisan 1949, ss.217-219; Eşref Edip, “Din her şeyden üstündür”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:46, Mayıs 1949, ss.329-332.

¹⁶ *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:44, Mayıs 1949, s.396.

¹⁷ Bkz. Kınık DP İlçe Başkanı'nın konuşması, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:77, s.25.

¹⁸ Nazmi Sevilgen, *Celal Bayar Diyor ki*, İstanbul 1951, s.352.

Oysa DP, dine karşı tutumunu açık ve herkesin anlayabileceği bir dille ortaya koyarak, toplumun güvenini kazanmak zorundadır.¹⁹ Gerçekten de başta Bayar olmak üzere DP yöneticileri, iktidara gelene kadar, dine yaklaşımları konusundaki politikalarını açıklamada dikkatli davranmışlardır. Bunun bir nedeni, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerinde yaşananlara tanık olan DP'lilerin, iktidarın laiklik konusundaki duyarlılığını yakından görmüş olmalarıdır. Diğer bir neden ise Celal Bayar'ın DP kurulurken, dini siyasette kullanmayacakları konusunda İnönü'ye verdiği güvencedir.²⁰

Özetlemek gerekirse belirtilen nedenlerden dolayı DP, muhalefet partisi olarak siyasal yaşamını sürdürdüğü 1946-1950 sürecinde İslamî vrelere tarafından desteklenecek bir siyasal hareket olarak kabul edilmemiştir. Çünkü bu vrelere göre DP'yi CHP'den ayırt edecek belirgin politika ve tutumlarına rastlanılmamaktadır.

DP'nin İktidar'ının İlk Dönemi ve İslamî Uyanış (1950-1955)

İslamcı vrenin en etkili yayın organlarından olan Sebilürreşad, 1950 seçimlerini *"imanlı ile imansızın ayrılacağı büyük bir imtihan günü"*²¹ olarak değerlendirmiş, seçimlerde açıkça bir partiye destek vermemişse de MP'ye yakın durmuştur. Fakat MP, bu seçimde beklenen başarıyı elde edememişti. Çünkü İslamî yayın organlarının aksine gelenekçi-İslamcı vrelere, geniş bir örgütlenme ağına sahip olan ve halkla çok iyi bir iletişim kurmayı başaran DP'ye destek vermişlerdir. DP'nin iktidara geldikten hemen sonra Başbakan Adnan Menderes'in, *"millele mal olmuş ve olmamış devrimler"* ayrımını yapması; *"din ve vicdan hürriyetinin icaplarına riayet edeceğiz"* şeklinde konuşması,²² İslamî yayın organlarının da DP'ye yaklaşımlarının olumlu yönde değişmesine neden olmuştur. DP muhalefette iken, bu partinin laiklik anlayışını sert bir şekilde eleştiren bu yayın organları, bu kez DP'nin geçmişte dinle ilgili sorunlar karşısında diplomatik bir dil kullanması ve laik sisteme bağlılığını sıklıkla vurgulamasının nedeninin, CHP'nin bazı suçlamalarından

¹⁹ Eşref Edip, "Demokrat Partinin Din Siyaseti Henüz Tamamıyla Aydınlanmış Değildir", *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:27, ss.26-28.

²⁰ Sabahattin Nal, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:50, Sayı:3, 2005, s.144-145.

²¹ Eşref Edip, "Partilerin Din Siyaseti", *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:76, Nisan 1950, s.3.

²² Mustafa Doğan, *Adnan Menderes'in Konuşmaları*, Cilt:1, Ekicigil Yayınları, İstanbul 1957, s.15. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1950.

kurtulmak amacıyla izlenen bir yöntem olduğunu belirterek, DP'nin geçmişte eleştirdikleri politikalarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Dönemin İslamî yayın organlarının en etkili olanı Sebilürreşad, bir yandan iktidarı elde eden DP yöneticilerini beklentileri doğrultusunda ustaca yönlendirmeye çalışırken, bir yandan da partinin, İslam lehinde düzenlemeler yapma zamanının çoktan geldiğini ve “Cemiyetler Kanunu”ndaki dinsel örgütlenme yasağının kaldırılması gerektiğini sıklıkla dile getirmeye başlamıştır.²³ 16 Haziran 1950 tarihinde, Arapça ezan kamet okuyanlar hakkında uygulanan cezai hükümlerin kaldırılması²⁴ ve ezanın yeniden Arapça olarak okutulmasının kabul edilmesiyle,²⁵ İslamî yayın organları DP'yi görülmedik bir biçimde yüceltme çabasına girişmişlerdir. Bu değişiklik, “*muazzam bir inkılap*”, “*putperestlik devrinin yıkılması*” olarak yorumlanırken, DP'nin iktidara gelmesi, Müslümanların Mekke'yi ele geçirmeleriyle özdeşleştirilmiştir: “*Hazreti Peygamber Mekke'yi fethedip te Kabei Muazzamayı putlardan temizlediği zaman müslümanlar ancak bu kadar heyecan içindeydiler.*”²⁶ Ezan konusundaki değişiklik şüphesiz ki toplumun gelenekçi kesimi tarafından da büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve uzun yıllar unutulmamıştır. DP ise İslamî unsurları kullanarak izlediği popülist politikasının sonuçlarından uzun süre ustalıkla yararlanmayı başarmıştır. Bunun çarpıcı örneklerinden biri DP'nin 1954 seçim kampanyasını yerinde gözlemleyen gazeteci Emin Karakuş'un aktardıklarıdır. Karakuş, gezi sırasında otomobilin içinde DP konusunda diğer gazetecilerle hararetli biçimde sohbet ederken şoför lafa karışmış ve “*Bey, dikkat ettim sen bizim partinin aleyhinde konuşuyorsun*” demiş. Karakuş “*Söylediklerim yalan mı?*” diye sorunca şoför; “*doğru söylüyorsun ama değil mi ki bu parti bize*

²³ Eşref Edip, “Hakka Arka Çevirenlerin Akibeti”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:78, Mayıs 1950, s.40. Ayrıca bkz. Eşref Edip, “Hakiki Laiklik ve Hakiki Cemaati İslamiye”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:84, Temmuz 1950, ss.130-133.

²⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, D4/30.1.0.0/51.306.2.

²⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre:9, Cilt:1, 1950, s.2. DP'nin muhalefet yıllarında İslamcı çevrelerin çok sık eleştirdiği Celal Bayar, ezanın yeniden Arapça okunması önerisine önce karşı çıkmış, fakat bir süre sonra Adnan Menderes'in bu konudaki kararını kabul etmiştir. Bkz. Cihad Baban, *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s.30.

²⁶ Eşref Edip, “Yere serilen kara ve kızıl taassup”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:82, Haziran 1950, ss.104-106.

Allahüekber dedirtmiş, minarelerimizde bize duyurmuştur, bu bize yeter” şeklinde cevap vermiştir.²⁷

Ezanın Arapçalaştırılması, İslamî yayın organlarında, tek parti döneminde hukuksal ve sosyal alanda gerçekleştirilen diğer devrimlerin de tasfiye edilmesi yönündeki isteklerine bir başlangıç olmuştur. O andan sonra, CHP dönemine ve devrimlere çok ağır saldırılar başlamıştır. Tek parti dönemi, “çeyrek asır devam eden zulüm devri”²⁸ olarak değerlendirilirken, Atatürk devrimlerinin belli başlı ilkelerinin “diktatörlük ve şeflik yönetimine dayandığı”²⁹ ileri sürülmüştür. CHP hükümetleri ise, “zındık delalet şebekesi”³⁰ olarak suçlanmıştır. Yine tek parti dönemi, “koyu bir diktatörlük dönemi” olarak nitelenirken, gerçek cumhuriyet yönetiminin, DP’nin iktidara geldiği tarih olan 14 Mayıs 1950’den sonra kurulduğu iddia edilmiştir.³¹

Ezanın Arapçaya çevrilmesini diğer değişiklikler izlemiştir. 5 Temmuz 1950’de, radyo programlarındaki dini yayın yasağı kaldırılmış ve hemen ardından, radyodan Kur’an yayınlarına başlanmıştır.³² Bu yayınlar, toplumun gelenekçi-İslamcı kesiminde memnuniyetle karşılanmıştır. İslamî yayın organları da bu durumu büyük bir sevinçle karşılamıştır. Örneğin Sebilürreşad, milletin arzu ve isteklerinin her şeyin üstünde olduğunu belirtirken, bu uygulamanın eski dönem özlemcilerini hayret ve dehşete düşürdüğünü, bu çevrelerin Atatürk inkılabı elden gidiyor diye yaygara kopardığını ileri sürmüştür. Yine söz konusu dergiye göre, “millet sağ olanların diktatörlüğüne son verdiği gibi, ölümlerin diktatörlüğünü de yıkacaktır.”³³ DP ise bu düzenlemelerle, İslamcı çevrelerin kendisine karşı duydukları güvensizliği ve kuşkuları büyük ölçüde ortadan kaldırmış oluyordu.³⁴

²⁷ Aktaran Efecan İnceoğlu, Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara 2009, s.39.

²⁸ Ali Fuat Başgil, “Çeyrek asır devam eden zulüm devri”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:85, Ağustos 1950, s.146.

²⁹ *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:84, Ağustos 1950.

³⁰ İsmail Yazıcıoğlu, “Özleyip beklediğimiz demokrasi”, *Sebilürreşad*, Cilt:6, Sayı:134, Eylül 1952, s.141.

³¹ Eşref Edip, “Hükümetin programı ve ezan meselesi”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:80, Haziran 1950, ss.66-68.

³² *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1950.

³³ *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:83, Temmuz 1950, s.126-27.

³⁴ Çetin Özek, *100 Soruda Türkiye’de Gerici Akımlar*, Gerçek Yayınları, İstanbul 1968, s.168.

İslamî yayın organlarının en etkilisi olan Sebilürreşad, bir yandan DP'nin kendilerini memnun eden uygulamalarını coşkuyla desteklerken, öte yandan da gerçek din özgürlüğünün henüz sağlanmadığını, iktidarın, inanç özgürlüğünü sınırlayan 163.cü maddeyi kaldıramadığını vurgulayarak, DP'yi eleştirmektedir: “*Demokrat Parti kendini toplayıp da halkın manevi ihtiyaçlarını ciddi surette temin etmezse, din hürriyeti üzerindeki zincirleri kırıp atmazsa gelecek seçimde çok müşkül vaziyete düşecektir.*”³⁵ Fakat bu eleştirilere rağmen toplumun gelenekçi-İslamcı kesimi ve İslamcı yayın organları DP etrafında kenetlenmiştir.

İslamî yayın organlarının DP'ye destek vermelerinin bir nedeni de, parti içinde ortaya çıkan bireysel İslamî eğilimlerdir. Örneğin DP Ankara milletvekili Talat Vasfi Öz, ezanın Arapça okunma yasağının kaldırılmasından sonra TBMM'de yaptığı konuşmada, bu değişikliği, “*irade-i ilahiye*” olarak nitelendirirken,³⁶ Diyarbakır milletvekili Y. Kamil Aktuğ da, ezanın tekrar Arapçalaştırılması ve radyoda Kur'an okunmasını, İslam'ın Türkiye'de yeniden dirilmesi konusunda, “*Allah'ın yaktığı bir meşale*” olarak değerlendirmektedir. Aktuğ'a göre; “*Demokrat Parti din koruyuculuğu vazifesini de üzerine almıştır. Bu borcun ilk taksidini Allahü Ekber ile ödemiştir. Allahü Ekberine dayanarak ileriye yürüyeceğiz. Bu yolda ölüm var dönmek yok. Allahın yaktığı bu meşale söndürülemeyecek, bilakis alevlenecektir.*”³⁷ 1951 yılı bütçe görüşmelerinde Şevket Ustaoglu, bütçede Diyanet İşleri Başkanlığı'na daha çok ödenek ayrılmasını isterken, İslam inancının bütünlükçü yönüne dikkat çekmiştir: “*Müslümanlık bir bütündür. Sadece ahkam ve ibadetten ibaret değildir. 'Alemşümül' bir medeniyettir. Onun büyük bir hukuk ilmi, usul-ü fıkhi vardır. Hükümet bu meseleyi ele almalıdır.*”³⁸ Ustaoglu yaptığı bu konuşma ile, aslında üstü kapalı bir biçimde, İslam hukukunun yeniden hayata geçirilmesi yönünde mesaj vermektedir.

TBMM'de yapılan bu açıklamalar dışında Başbakan Menderes'in DP İzmir İl Kongresi'nde yaptığı konuşma, İslamî yayın organlarında büyük heyecan ve coşkuyla karşılanmıştır. Başbakan bu konuşmasında; “*Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılap softalarının*

³⁵ Eşref Edip, “Ümitsizlik ve izdirap derindir”, *Sebilürreşad*, Cilt:6, Sayı:134, Eylül 1952, s.140.

³⁶ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1950.

³⁷ “Büyük Millet Meclisinde Dini Müzakereler”, *Sebilürreşad*, Cilt:5, Sayı:106, Temmuz 1951, s.90.

³⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre:9, Cilt:5, 1951, s.450.

yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık... Türkiye bir Müslüman devletidir ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icapları yerine getirilecektir.”³⁹ demişti. Başbakanın konuşmasına geniş yer ayıran Sebülürreşad dergisi, “27 senedir hiçbir hükümet reisi Müslümanlık hakkında bu kadar yüksek bir sevgi ve alaka göstermemiştir. Bu ilahi bir mazhariyettir.”⁴⁰ ifadesini kullanırken, Necip Fazıl Kısakürek de Büyük Doğu dergisinde Başbakan Menderes’e şöyle seslenmiştir:

“... böyle bir sözü, hem de bugünkü şartlar içinde söyleyebilecek Başbakanın kölesi olduğumuzu söylemekten şeref duyarız... Tekrar ediyoruz; Partinize, siyasi muhitinize, kabinenize, tezatlarınıza ve hatıra gelen ve gelmeyen her şeyinize rağmen, en saf ve halis tarafından azat kabul etmez köleliğimizi kabul buyurunuz!...”⁴¹

Başbakan Menderes’in ve bazı DP’li milletvekillerin bu tür konuşmaları, sadece İslamî yayın organlarında coşkuyla karşılanmamış, aynı zamanda partinin çeşitli il ve ilçe kongrelerinde de ancak İslamî düzende yer alabilecek kimi uygulamaların yaşama geçirilmesi yönünde taleplere neden olmuştur. Örneğin Mart 1951’de yapılan Konya Kadınhanı DP İlçe Kongresi’nde, “Hafta tatilinin yeniden Cuma gününe alınması, çok eşli evliliğe izin verilmesi, kadınların açık-saçık gezmelerinin yasaklanması, fes ve sarık giyilmesine izin verilmesi”⁴² gibi talepler dile getirilirken, Nisan 1951’de yapılan DP’nin Aydın İl Kongresi’nde ise bazı delegeler, “Anayasa’ya devletin dininin İslam olduğu ifadesinin tekrar konulması, kadınların çalışmasının yasaklanması, evlenme ve boşanmalarda erkeklere daha fazla hak verilmesi, kızların ilkokuldan sonra okutulmaması” gibi taleplerde bulunmuşlardır. Bu talepler hakkında konuşan Afyon milletvekili Kemal Özçoban ise, din konusunda delege arkadaşlarının ifade ettiklerini birer birer yerine getireceğine dair namusu üzerine söz verirken, irtica tehlikesinden söz eden yayın organlarını da “soysuzluk”la suçlamıştır.⁴³ Yine, dönemin devlet bakanlarından birinin de katıldığı 1952’deki DP Çorum İl Kongresi’nde bazı delegeler, “Kadın memurların işten çıkarılması, kadın resimlerinin gazete ve dergilerde yayınlanmasının yasaklanması ve baloların yasaklanması”

³⁹ *Büyük Doğu*, Sayı:47, 9 şubat 1951, s.16.

⁴⁰ *Sebülürreşad*, Cilt:4, Sayı:94, Ocak 1951, s.289.

⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, “Başbakana Hitap!”, *Büyük Doğu*, Sayı:48, 16 şubat 1951, s.2.

⁴² *Zafer*, 14 Mart 1951.

⁴³ *Vatan*, 26 Nisan 1951.

önerilerinde bulunmuşlardır. Bu öneriler kongre tarafından kabul edilmiştir.⁴⁴ Aynı yılın Eylül ayında yapılan Ankara İl Kongresi'nde de buna benzer talepler dile getirilmiştir.⁴⁵ Görüldüğü gibi, DP'nin dinsel konulardaki ılımlı yaklaşımından cesaret alan çevrelerin bu konudaki talep ve beklentilerinin sonu gelmemiştir. Öyle ki, bunlar cumhuriyetin temel kurum ve kurallarını da kapsamaktaydı.⁴⁶ Çeşitli il ve ilçe kongrelerinde dile getirilen bu talepler, DP genel merkezi ve TBMM'deki meclis grubu tarafından dikkate alınmayıp uygulanması konusunda herhangi bir girişimde bulunulmamakla beraber, parti içerisindeki İslamcı eğilimin güçlenmesine neden olmuştur.

Bu eğilimin sokaktaki ilk somut yansıması ise, Ticanilerin Atatürk heykellerine saldırısı şeklinde olmuştur. Ayrıca çeşitli kesimlerden şeriatın kimi uygulamalarına geri dönüş yönünde talepler de yükselmeye başlamıştır. Bunun üzerine DP Hükümeti bazı önlemler almaya yönelmiştir. 1951 yılının ilk günlerinde Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes'in Milli Talebe Federasyonu temsilcilerini ayrı ayrı kabul ettikleri görüşmeler esnasında gençliğe irtica ve inkılaplar konusunda uyarıcı konuşmalar yapmaları bu açıdan önemlidir.⁴⁷ Yine Başbakan, halkın dini inançlarına saygı gösterilmesinin hükümetinin bir görevi olduğunu ve din hürriyetinin gereklerine uyacaklarını belirtirken “*irticai hareketlere göz yumulmayacağını*” ifade etmiştir.⁴⁸ Bu görüşmeleri ve konuşmaları takip eden dönemde, Atatürk heykellerine saldırılara ve bazı İslamî taleplere karşı, “Üniversite Talebe Birliği”nin harekete geçirilmesi de anlamlıdır.⁴⁹ Devrimlere bağlılık için gösteri yapan öğrencilere seslenen Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun da, “*irtica, başını kaldırdığı yerde ezilecektir*”⁵⁰ şeklindeki konuşması, hükümetin bu konudaki tavır değişiklinin net mesajlarından bir başkasıdır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı valilere, Atatürk'ün büst ve heykellerinin korunması konusunda gerekli önlemlerin alınması için bir genelge göndermiştir. Aynı zamanda başta Büyük Doğu ve Sebilürreşad

⁴⁴ *Vatan*, 31 Aralık 1952.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 22 Eylül, 1952.

⁴⁶ *Nal, a.g.m.*, s.160.

⁴⁷ *BCA*, A6/30.1.0.0/13.76.1.

⁴⁸ *BCA*, A6/30.1.0.0/13.76.2.

⁴⁹ Gençliğin söz konusu eylemlere yönelik protestoları için bkz. *Vatan*, 7 Ocak 1951; *Cumhuriyet*, 1 Mart 1951 ve *Zafer*, 21 Mart 1951.

⁵⁰ *Milliyet*, 24 Mart 1951.

olmak üzere, çeşitli İslamî yayın organlarına karşı davalar açılmıştır.⁵¹ Cumhurbaşkanı Bayar ise, basına yaptığı açıklamada, ülkede toplu bir irtica hareketi olmamakla birlikte, geriye dönüş düşüncesinin kalıntılarına ve bu düşüncüyü kullanmak isteyen “küçük bir menfaat zümresinin varlığı”na dikkat çekmiştir.⁵²

Laik sisteme ve Atatürk devrimlerine bağlılık konusunda kararlı davranan DP hükümeti, 1951 Haziran’ından itibaren, devrim aleyhine propaganda yapan ve Atatürk heykellerini tahrip eden Ticanileri tutuklamaya başlamıştır. 27 Haziran’da da cemaatin lideri Kemal Pilavoğlu tutuklanmış, yargılama sonunda Pilavoğlu, on yıl ağır hapse mahkum edilirken, diğer sanıklar, iki ile yedi yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmışlardır.⁵³ Hükümetin aldığı önlemler bununla sınırlı kalmamıştır. 25 Temmuz 1951’de Atatürk’ü Koruma Kanunu kabul edilirken, 3 Mart 1952’de İslam Demokrat Partisi kapatılmıştır.⁵⁴ Ayrıca İslamî yayın organları üzerinde denetim kurularak, bunların bazılarının yayınları kısa sürelerle de olsa durdurulmuştur.⁵⁵ Örneğin bu yayın organlardan biri olan Büyük Doğu dergisi, 30 Nisan 1956 tarihli nüshasında “Yahudi” başlıklı yazısı, Yahudi düşmanlığına yol açabilecek içerikte görüldüğü için kapatılmıştır.⁵⁶

Hükümetin aldığı bu önlemler parti içerisinde İslamî eğilim taşıyanları bir süreliğine sessizliğe yöneltmiştir. Fakat bu durum çok uzun sürmemiştir. Samsun milletvekili Fehmi Ustaoglu’nun Büyük Cihad adlı gazetede, “Milletin Atatürk inkılabına medyun bulunduğu iddiası asla doğru değildir”⁵⁷ başlıklı yazısı DP içerisinde İslamî eğilimin yeniden tırmanışa geçtiğini gösteren örneklerden biridir. Bu yazıda Ustaoglu, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın ulemanın önderliğinde ve İslam için yapıldığını, savaştan sonra yapılan

⁵¹ Bkz. *Cumhuriyet*, 29-30 Mart 1951. CHP iktidarının son aylarında da, devrimler ve laik sisteme ilişkin çok sert eleştiri ve ithamları nedeniyle Büyük Doğu dergisinin bazı sayılarının dağıtılması yasaklanmıştı. Bkz. *BCA*, 52-58/30.18.1.2/121.101.13.

⁵² *Vatan*, 28 Mart 1951.

⁵³ *Vatan*, 11 Temmuz 1952.

⁵⁴ *Vatan*, 4 Mart 1952. İslam Demokrat Partisi’nin kurucuları ve programı için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, ss.741-744.

⁵⁵ Hekimoğlu İsmail bir yazısında bu döneme ilişkin şunları ifade etmektedir. “1950’nin başlarından itibaren Büyük Doğu Mecmuası, Serdengeçti gibi bazı dergiler çıkıyordu. Bu arada Sebilürreşad, Türk Ruhu gibi kısa vadeli dergiler de çıkardık. Bu dergilerin hepsi sıkı bir kontrol altındaydı. Suç olsun olmasın bunlar sık sık kapatılırdı.” Hekimoğlu İsmail, “1950’lerden Günümüze Türkiye’de Medyanın Durumu” *Zaman*, 5 Kasım 2011.

⁵⁶ *BCA*, E3/30.1.0.0/58.352.8.

⁵⁷ *Büyük Cihad*, 3 Ekim 1952, s.6.

devrimlerin ise faydasız ve gereksiz olduğunu savunmaktaydı. Bazı DP'lilerden ve çeşitli çevrelerden bu yazıya büyük tepkiler gelince Ustaoglu, kendisinin DP'ye, "İslamiyeti tutacağız dedikleri için" girdiğini, "DP'nin bir Müslüman partisi olduğunu", bu yüzden de yazısının eleştirilmesine bir anlam veremediğini belirtmiştir.⁵⁸

Tek parti döneminde yapılan devrimlere karşı gösterilen tepkiler ve kimi alanlardaki geriye dönüş talepleri, DP'de bir süre için sessizlikle karşılaşmıştır. DP yöneticileri, özellikle yerel örgütlerde ve bazı milletvekilleri arasında güçlenen bu düşünceyi görmezlikten gelmeyi tercih etmişlerdir. Aslında bu sessizlik, bir ölçüde partinin yapısıyla ilgilidir. "Çünkü DP, klasik bir siyasal parti olmaktan çok, ortak amaçlar çerçevesinde bir araya gelen, kimi zaman çatışan ve çelişen farklı çıkarlar etrafında birleşen bir hareket görünümünü vermektedir."⁵⁹ Gerçekten de DP kadrolarının ağırlıklı olarak, yerel bağları güçlü, daha çok yerel özellikler gösteren siyasi seçkinler grubundan oluştuğu söylenebilir. Bu durumun doğal sonucu olarak yerel ilişki ve bağlar, parti kadroları içinde, belli bir kesimin daha tutucu bir anlayışa sahip olmasına neden olmuştur.⁶⁰ DP'lilerin bu ilişkiler ve ileriki dönemlerdeki politik beklentilerle, parti içerisindeki çok sınırlı derecedeki İslamî eğilime tepki gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

DP içerisinde dillendirilen İslamî söylem, bir süre sonra toplumdaki radikal dinci çevrelerin harekete geçmesini kolaylaştırınca ve toplumsal düzeni tehdit edebilecek olayların çıkmasına ortam hazırlayınca, DP üst yönetimi, İslamî talepler karşısında "sessiz kalma" tavrını yeniden değiştirmeye başlamıştır. DP'nin politikasını değiştirmesine yol açan ve güçlenmeye başlayan İslamî harekete karşı önlem almaya zorlayan en önemli olay ise, Başbakan Adnan Menderes'in Malatya gezisini takip eden Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, 22 Kasım 1952'de silahlı bir saldırıya uğraması ve yaralanmasıdır. Yapılan araştırmalar, bu suikastın, bazı İslamî yayın organlarının kışkırtıcı nitelikli yazılarının sonucu⁶¹ gerçekleştiği

⁵⁸ *Serdengeçti*, Sayı:19-20, Ekim-Kasım 1952, s.10-11.

⁵⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çeviri: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1994, s.100.

⁶⁰ Gencay Şaylan, *Türkiye'de İslamcı Siyaset*, Verso Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 1992, s.94.

⁶¹ Kışkırtıcı nitelikteki bazı yayınlar için bkz. "Eceli gelen köpek!", *Yeşil Nur*, 31 Ekim 1942; "Beynelmilel münafık Yalman'a... İslam'ın ve Türk'ün manevi katili olmaktan artık sesinin boğulması gereken münafık... Bizden kork ve korkundan geber... biz senin boynuna kement atan cellat olacağız ", *Büyük Doğu*, 20 Haziran 1952; "Nüfusu bir milyonu aşkın bir Türk

ve bazı aşırı milliyetçi-mukaddesatçı örgütlerin suikastle ilgisinin olduğunun anlaşılması üzerine⁶² hükümet, İslamcı çevrelerle ve yayın organlarını mercek altına almıştır.

Yalman suikastında ilk incelemeler sonucunda kuşular, Necip Fazıl Kısakürek'in kurduğu Büyük Doğu Cemiyeti üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir süreliğine faaliyet gösteren fakat daha sonra işlevsiz hale gelen ve kendi kendine kapanan eden Büyük Doğu Cemiyeti, kapanmadan önce Büyük Doğu gazetesini çıkartmaya başlamış ve Yalman'a karşı günlerce devam eden bir tahrik kampanyası başlatmıştır. Bu tahrik kampanyasını Vatan gazetesi şöyle değerlendirmiştir: "*Bilhassa, 'Ahmet Emin Yalman'ın katli caizdir, kendini öldürmeli, yok etmeli' şeklinde yaptığı tahrikat bu mürteci zümrenin cehaleti ve taassubu içinde yeşerme imkanı bulduğu için, başmuharririmize karşı kötü niyet taşıyan bazı zavallular belirmiştir.*"⁶³ İşin anlaşılmaz yönü ise hükümetin bu kışkırtıcı yayınlar karşısında hiçbir önlem almayıp sessiz kalmasıdır. Daha tuhafı ise Yalman'a karşı en ağır hakaret ve tehditlerde bulunan İslamî yayın organlarından Büyük Doğu'nun, hükümet tarafından sıklıkla resmi ilan verilerek desteklenmesiydi.⁶⁴ Kimi iddialara göre ise, Ahmet Emin Yalman, Başbakan Adnan Menderes'in aleyhine yazı yazmaya başlayınca, Necip Fazıl bizzat Ankara'ya çağrılarak kendisine elden para verilmiş ve Yalman hakkında, Büyük Doğu'da "*dinsiz ve İslam düşmanı*" olduğu yönünde yayın yapması sağlanmıştır.⁶⁵ 27 Mayıs hükümet darbesinden sonra, iktidar-muhalefet ilişkilerinin iyice gerginleştiği 1957 seçimlerini izleyen dönemde, Büyük Doğu dergisine Başbakanlık tarafından örtülü ödenekten yardım

şehrinde nasıl yaşıyor, nasıl yaşatılıyorsun hayret?" *Büyük Doğu*, 12 Ağustos 1952; "... Bu milletin ekmeğini yiyip yurdunda oturan namus düşmanı ve vatan hainlerinin yok edilmesini bir an evvel görmek istiyoruz.", *Büyük Doğu*, 21 Ağustos 1952.

⁶² Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, yaptığı açıklamada suikastın nedenlerini şöyle açıklıyordu: "Malatya hadisesinin bir takım neşriyat ve bazı cemiyet ve teşekküllerle irtibatı olduğunu düşünmek hiçbir vakit hatalı sayılmaz. *Vatan*, 5 Aralık 1952. Ayrıca sanıkların verdikleri ifadelerinde, Büyük Doğu Cemiyeti üyesi olduklarını kabul etmeleri de eylemin ardında örgütlü bir yapının olduğu yargısını güçlendirmiştir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1952.

⁶³ *Vatan*, 24 Kasım 1952. Aktaran, Nal, *a.g.m.*, s.162.

⁶⁴ Necip Fazıl'ın farklı tarihlerde başbakanlıktan yardım isteklerini belirten mektuplar için bkz. *BCA*, 960/21/10. 9.0.0/175.531.5.

⁶⁵ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul 1990, s.165.

yapıldığına ortaya çıkarılması bu iddiaları güçlendirmektedir.⁶⁶ Bir başka anlatımla iktidar bu tür yazıların yayımlanmasına sadece izin vermemiş; aynı zamanda desteklemiş de oluyordu.⁶⁷ Gerçekten de bu kışkırtıcı yayınlar ve hükümetin bu yayınlar karşısındaki sessizliği etkisini göstermiş, “*din ve vatan düşmanı*” olarak hedef gösterilen Ahmet Emin Yalman’a suikast girişiminde bulunulmuştur.

Başbakan Adnan Menderes’in Malatya gezisinde kendisine eşlik eden Ahmet Emin Yalman’ın bir suikasta maruz kalması, Bozkurt’un deyimiyle, milliyetçi-muhafazakar-İslamcı kesimlerin adeta 28 Şubat’ı olmuştur. Çünkü suikastın Başbakan’ın gezisinde gerçekleşmesi, olayı bir zabıta olayı olmaktan çıkarmış, bir devlet sorunu haline getirmiştir.⁶⁸ Suikast girişiminden kısa bir süre sonra olayın failleri ve destekleyicileri ortaya çıkarılmıştır.

Laik basın, olayı “*kara irtica*” başlıklarıyla duyurmuş, uzun süre irticanın kaynakları ve bağlantıları konusunda yorumlar yapılmıştır. Basın, irticanın kaynağı konusunda daha önce feshedilen Necip Fazıl Kısakürek’in Büyük Doğu Cemiyeti ile Cevat Rifat Atilhan’ın kapatılan partisi İslam Demokrat Partisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu iki partinin İran’da faaliyet gösteren Fedayan-ı İslam gibi İslamcı örgütlerle irtibatına dikkat çekilmiş ve buralardan büyük meblağlarda para desteği aldıklarına işaret edilmiştir. Laik basının İslam Demokrat Partisi ve Büyük Doğu Cemiyeti’ne dikkat çekmesinin ardından, bu kuruluşların yöneticileri ve üyeleri hakkında geniş çaplı tutuklama başlatılmıştır. Kapatılan İslam Demokrat Partisi’nin başkanı Cevat Rifat Atilhan, münfesiş Büyük Doğu Cemiyeti başkanı Necip Fazıl Kısakürek’le birlikte, Milliyetçiler Derneği’ne yakınlığıyla bilinen Osman Yüksel Serdengeçti, İslam Demokrat Partisi’nin yayın organı Büyük Cihad gazetesinin imtiyaz sahibi Mustafa Bağışlayıcı gibi dönemin milliyetçi-muhafazakar aydınları tutuklanmışlardır. Sanıklar, “*devletin içtimai ve hukuki nizamlarını dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyet tesis etmeğe telkinde bulunmak, propaganda yapmak ve işlenen suçu methetmek*” suçundan

⁶⁶BCA, 960/21/10. 9.0.0 /175.531.1. Ayrıca bkz. Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 234. Bu konuda ayrıca bkz. Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, Cilt: 2, Sanayii Nefise Matbaası, Ankara 1973, s.184.

⁶⁷Nal, a.g.m., s.162-163.

⁶⁸Celil Bozkurt, “Siyasal İslam’ın ‘Muhafazakâr Demokrat’ Söylemi ve Tarihsel Arka Planı”, *Köprü*, Sayı 125, Kış 2014.

yargılanmıştır.⁶⁹ Ayrıca laik sistemi ağır biçimde eleştirip kısırtıcı nitelikte yayın yapan bazı İşlamî dergiler de resmi makamlar tarafından sıkı takip altına alınmışlardır.⁷⁰

Suikastla birlikte politika değişikliğine giden DP, bir süre sonra parti içerisinde bulunan ve radikal tavırlarıyla İşlamcı çevrelerin sempatisini çeken bazı milletvekili ve yöneticileri sindirme yoluna gitti. Örneğin, daha önce Atatürk ve devrimlerini ağır biçimde eleştiren ve Samsun'da yayınlanan haftalık Büyük Cihat gazetesindeki yazısından dolayı hakkında soruşturma açılan Samsun Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu'nun önce dokunulmazlığı kaldırıldı,⁷¹ hemen ardından da DP Program ve Tüzüğü'ne aykırı hareket ettiği gerekçesiyle partiden ihraç edildi.⁷² DP Genel İdare Kurulu da, bütün parti örgütlerine gönderdiği bir genelge ile il ve ilçe kongrelerinde söz alarak, çok eşli evlilik, miras paylaşımında eskiye dönüş, Arap harfleriyle eğitim, tekke ve zaviyelerin açılması gibi taleplerde bulunan konuşmacılar görüldüğünü, oysa bu düşüncelerin DP tüzüğüne aykırı olduğunu ve bu nedenle, bu düşünceleri savunan önergelerin başkanlık divanınca kabul edilmemesi ve bu delegelerin konuşmasına da izin verilmemesi talimatını verdi.⁷³ Ayrıca Başbakan Menderes, Gaziantep'te yaptığı konuşmada; "*siyasi mürteci, dini mürteci, komünist ve diğer sapıklar hürriyetin düşmandırlar. Bunlarla mücadele edeceğiz.*"⁷⁴ derken, bundan sonra parti içerisinde İşlamcı taleplerin –en azından belli bir süre için- dile getirilmesine müsaade edilmeyeceği mesajını vermiştir.

Başbakan Menderes'in bu tutumu etkisini göstermekte gecikmemiştir. Daha önce belirtilen bazı taleplerde bulunan ve eylemci bir niteliğe sahip olan Milliyetçiler Cemiyeti kapatılmıştır.⁷⁵ Derneğin başkanı ve DP Isparta milletvekili Sait Bilgi ve arkadaşı Tahsin Tola, Genel İdare Kurulu tarafından ihraç talebiyle Haysiyet Divanı'na sevk edilmişlerdir. 7 şubat 1953'te toplanan DP İştişari Kongresi'nde ise Menderes; "*Partimizin hürriyet, milliyetçilik ve laiklik telakkilerine uymayanları saflarımız dışında bırakarak*

⁶⁹ Celil Bozkurt, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2012, s. 67.

⁷⁰ BCA, S5/ 30.1.0.0 / 132.860.5.

⁷¹ BCA, 795/ 30.10.0.0/ 9.53.18.

⁷² *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1952.

⁷³ *Vatan*, 25 Aralık 1952.

⁷⁴ *Zafer*, 19 Ocak 1953.

⁷⁵ *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1953.

parti tesanüdünü kuvvetlendireceğiz"⁷⁶ ifadesini kullanırken, DP'nin parti içerisindeki İslamcı düşünceye sahip olanlara karşı izlenecek yeni politikadaki kararlılığı bir kez daha tekrarlamıştır. Bu açıklamalardan kısa bir süre sonra, dinin dünya işlerine ve siyasete müdahalesini önlemek amacıyla, "Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun" adıyla bir tasarı hazırlanmıştır. Tasarının görüşülmesi sırasında Başbakan'ın yaptığı konuşma da dikkat çekicidir:

*"...birtakım siyaset vurguncularının, dini siyasete alet etmek ve dini siyasette istismar etmek heves ve peşinde olan kimselerin tarihimizde bu millete pek pahalıya mal olmuş şeni hareketlerini artık durdurmak kararındayız. Bunların din ile müslümanlıkla en küçük bir alâkaları dahi mevcut değildir. Bunlar, sadece dini, dinin mübeccel mefhumunu, Allah'ın kutsi adını, en âdi ihtiraslarına alet etmekten çekinmeyen, bu suretle dince günah işliyen kimselerden ibarettir. Bunların, bu gibi birtakım tufeylilerin, dini tahrik ile vatandaşlarımızın vicdanlarındaki hürriyetlerini rahatsız etmelerine kaygısız kalmıyacağız."*⁷⁷

Tasarı 23 Temmuz 1953'te TBMM'de kabul edilmiştir.

Cumhuriyet devrimlerine ve laikliğe karşı girişilen eylemler karşısında Cumhurbaşkanı Bayar da, 19 Nisan 1953'te yaptığı bir konuşmada, "*gerilik hareketlerinin ölmediği göz önünde bulundurulmalıdır*" derken, "*geriliği önlemek için Türk milletinin zinde olması*" gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁸ Fakat İslamcı çevrelerle olan bu sorunlu ilişki uzun sürmemiş, özellikle 1954 seçimlerinden sonra CHP'ye karşı bir ittifak kurulmuştur.

DP İktidarının Son Dönemi'nde İslamî Yayın Organları İle İlişkiler (1955-1960)

Uygun iç ve dış koşulların da etkisiyle, hızlı kalkınmanın sağlandığı, işsizliğin sorun olmadığı, sanayici, esnaf ve tüccarın ekonomik açıdan geliştiği DP iktidarının ilk dört yılında, İslamcı kesimlere ciddi ödünler vermeyi gerektirecek bir ortam yoktu. Fakat DP, plansız yatırımlar sonucu ekonominin dizginlerini elinden kaçırınca ve kitlelerin ekonomik durumu bozulunca,

⁷⁶ Zafer, 8 Şubat 1953.

⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Devre:9, Cilt:24, 1953, s.1100.

⁷⁸ Vatan, 20 Nisan 1953.

söylem düzeyinde gelenekçi-İslamcı ideolojiyi öne çıkarmaya başlamıştır.⁷⁹ Bunun ilk örneği, 1954 seçimlerinde görölmüştür. DP, iktidara geldikten sonra ezanın tekrar Arapça okunmasını ve radyolarda dini yayınların başlatılmasını bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Öte yandan CHP'lilerin iddiasına göre DP, birçok yerde, “*Altı oku mu seçersiniz, Kur'anı mı?*”, “*CHP iktidara gelirse camiler kışla haline sokulacaktır*” şeklinde propaganda yapmaktaydı.⁸⁰

1954 seçimlerinden büyük bir başarıyla çıkan DP, bir kaç yıl sonra ekonomik durumun daha da kötüye gitmesi ve parti içerisindeki muhalefet nedeniyle güç kaybetmeye başlayınca, politik sahnede İslam'a çok daha belirgin biçimde vurgu yapmaya başlamıştır. 1957 seçimlerinde dinsel sloganlara ağırlık verirken,⁸¹ Said-i Nursi etrafında kümelenen çevrelerle de seçim ittifakına girmiştir. Buna rağmen seçimlerde istediği başarıyı yakalayamamış ve oy kaybına uğramıştır. İslamcı çevrelerle kurulan ittifak, seçimlerde istenen başarıyı sağlayamamakla birlikte, parti içerisindekiler de dahil olmak üzere, ülkedeki bütün gelenekçi-İslamcı güçleri daha aktif davranmaya teşvik etmiştir. Örneğin TBMM'de farklı tarihlerde, çeşitli önergeler konusunda bazı DP milletvekillerinin yaptıkları konuşmalar, parti içerisindeki gelenekçi-İslamcı anlayışı yansıtmaları açısından önemlidir. Bunlardan Kahramanmaraş milletvekili Abdullah Aytemiz'e göre, “*İslam çocuklarının İslam kaideleri ilmini öğrenmeleri gereklidir. Taaddüd-ü zevcatın kaldırılması metres müessesesini yaratmıştır... Din ihtisas ilim işidir, dini bilmeyenlerin bu konuda konuşmaları suçtur... Şer'i cezaların korkutucu etkisi yeni ceza sisteminde yoktur.*”⁸² Afyon milletvekili Gazi Yiğitbaşı'na göre ise, “*Türkler bütün harpleri din sayesinde kazanmışlardır, Allah'ın ve Kur'an'ın idaresini bütün olarak kabul etmek gereklidir.*”⁸³ Türkiye'nin yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğunu belirten Konya milletvekili Mustafa Runyun ise, “*Laiklik bir züppelikten başka bir şey değildir.*”⁸⁴ Nevşehir

⁷⁹ Taner Timur, “Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı”, *Emek*, Sayı:13, 20 Ekim 1969, s.4.

DP'nin izlediği ekonomi politikasına ilişkin ayrıntılı bir araştırma için bkz. Şule Sevinç Kişi “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası (1950-60)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1999.

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1954.

⁸¹ Bkz. Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.72.

⁸² *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre:10, Cilt:10, 1956, ss.480-483.

⁸³ *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre:11, Cilt:11, 1957, s.116.

⁸⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre:11, Cilt:11, 1957, s.119.

milletvekili Münip Hayrı Ürgüplü de Nisan 1958'de meclise bir kanun teklifi sunmuştur. Bu teklife göre, “*Manevi değerleri ve mukaddesatı tahkir suç sayılacaktı.*” Bu kanun teklifi de İslamî yayın organlarında destek görmüştür.⁸⁵ DP'li milletvekillerinin TBMM'de yaptıkları bu konuşmaların İslamcı çevrelerde yankı bulmaması imkansızdı. Zaten parlamentoda yükselen muhalefet nedeniyle, DP de İslamî yayın organlarında özellikle CHP ve devrimlere yönelik ağır suçlamalara göz yummaya hazırды.

Siyasal gerginliğin arttığı bu ortam içerisinde Büyük Doğu dergisi, genel anlamda laik muhalefetin özelde ise CHP'nin bir an önce susturulmasını iktidarın bir görevi olarak görmektedir: “*Allah Demokrat Parti iktidarına 27 senelik zulüm idaresine karşı bir 'azami' hareket vazifesi yüklemiştir...*”tir.⁸⁶ Bu vazifenin ne olduğu ise birkaç sayı sonra açıkça belirtilecektir: “*Demokrat Parti iktidara geçer geçmez bilemedi ki, biricik dava, her şeyden evvel bu ağacın kökünü kurutmak, bu kökten Türkün, ruh tarlasına giren felaket liflerini tek tek temizlemek, son kıvılcımına kadar Halk Partisi yangınına bastırmak ve ancak ondan sonra işe girişmektir.*”⁸⁷

Mukaddesatçı çizgisi ile bilinen Serdengeçti dergisi de, DP'nin iktidarını nasıl sürdürebileceğine şu şekilde dikkat çekmekteydi: “*Kendinizi kanunla korunacak hale getirmeyiniz. Çünkü kanun son çaredir. Çaresizliğin çaresizliğidir... kendinizi minarelerden günün beş vaktinde göklere yükselen Ezan-ı Muhammedi ile ile... koruyunuz.*”⁸⁸

DP'yi destekleyen İslamcı çevrelere göre, CHP “*karşı taraf*”tır, “*maneviyat düşmanı*”dır.⁸⁹ Öyleyse, CHP'ye karşı DP çatısı altında güç birliği yapılmalıdır. CHP tehlikesini ise, Menderes'in açtığı bayrak altındaki “*imanlı bir Vatan Cephesi*”⁹⁰ önleyebilir.

DP hükümeti, parti içerisindeki ve İslamî çizgideki yayın organlarında dile getirilen bu düşünceler karşısında sessiz kalıp, onaylayıcı bir tavır takınınca, İslam'ın yeniden dirilişiyle özdeşleştirilmiştir. Menderes'in İngiltere'ye resmi bir gezi için yola çıktığı 17 Şubat 1959'da, 15 kişinin hayatını kaybettiği Gatwick uçak kazasından sağ kurtulmasından sonra, bu

⁸⁵ *Türk Ruhu*, Sayı:5, 2 Mayıs 1958, s.8-9.

⁸⁶ *Büyük Doğu*, Sayı:15, 12 Haziran 1959, s.1.

⁸⁷ *Büyük Doğu*, Sayı:19, 10 Temmuz 1959, s.1

⁸⁸ *Serdengeçti*, Sayı:28, Ocak 1959, s.8.

⁸⁹ *Fetih*, Sayı:37, Haziran 1958, s.1.

⁹⁰ Z. Nur, “Vatan Cephesi Kurulabilir mi?”, *Hür Adam*, 7 Kasım 1958.

özdeşleştirme daha açık ve tuhaf bir hal almaya başlamıştır.⁹¹ DP yanlısı gelenekçi-İşlamî basın, Menderes'in kazadan kurtulmasını ilahi nedenlere dayandırmış ve bu ilahi kurtuluşa saygı duyarak, anayasaya devletin dininin İşlam olduğu ifadesinin tekrar konulmasını talep etmiştir.⁹² DP de bu kazayı politik çıkara dönüştürme fırsatını kaçırmamıştır. Kocaeli milletvekili Ömer Cebeci, "*Menderes'in melekleşen adam olduğunu*" belirtirken, Konya milletvekili Himmet Ölçmen de yaptığı konuşmada, "*bu ulusun başında Peygamberin, Allahın tayin ettiği bir lider var, o da Menderes'tir*"⁹³ ifadesini kullanmıştır.

DP'ye verdikleri tüm desteklere rağmen İşlamcı çevreler, aslında DP'nin din eksenli bir parti olmadığını ve laik sisteme bağlı olduğunu çok iyi bilmektedirler. Fakat CHP'ye karşı iktidarın tek alternatifi olan DP'yi desteklemekten başka bir seçeneklerinin olmadığının da farkındadırlar. Bu çevrelere göre DP, kötünün iyisidir. CHP iktidara gelirse, "*...felaket olur, Müşlümanlar yeniden doğranır.*"⁹⁴ İşlamî çizgideki en etkili yayın organlarından biri olan Sebilürreşad dergisi de, "*Halk, ne yapacağını, nereye dokunacağını bilemiyor. Denize düşmüş bir adam gibi ırpınıyor. Halk Partisi denilen zulüm idaresinin tekrar hortlamaması için Demokratlara sarılıyor.*"⁹⁵ ifadelerini kullanırken, DP'ye neden destek verildiğini çok net biçimde açıklamaktadır. Gelenekçi-İşlamî çizgideki Fetih dergisi de DP'ye verilen destek sonucunda elde edilenleri şöyle özetlemektedir: "*1950'de milletçe yıkılması icap eden düşmanı karşımızda dimdik görüyorduk. Dostumuz ortada görünmüyordu ama, düşmanımız apaçık meydandaydı. D.P.'yi bir manivela olarak kullandık. Ve çok şükür en azılı düşmanımızı bir lahzada yere sermiş gördük.*"⁹⁶ ifadesini kullanırken, aslında DP ile İşlamcı çevre arasındaki ilişkinin karşılıklı çıkar ve beklentiler doğrultusunda şekillendiğini çok net bir biçiminde vurgulamaktadır.

DP'nin İşlamcı çevrelerle çıkara dayalı bu ilişkisi, ordunun 27 Mayıs 1960'da bir darbe ile hükümeti işbaşından uzaklaştırmasına kadar devam

⁹¹ Ahmad, a.g.e., s.449.

⁹² Özek Çetin, *Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İcyüzü*, Varlık Yayınları, İstanbul 1964, s.222.

⁹³ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1959. Ayrıca Başbakan Menderes'in kurtuluşunu ilahi nedenlere bağlayan bazı telgraf örnekleri için bkz. *BCA*, A7/30.1.0.0/21.121.2.

⁹⁴ *Büyük Doğu*, Sayı:2, 14 Mayıs 1954, s.11.

⁹⁵ *Sebilürreşad*, Cilt:6, Sayı:134, Eylül 1952, s.140.

⁹⁶ *Fetih*, Sayı:2, 11 Ekim 1957, s.1.

etmiştir. Darbe sonrası Türk siyasal yaşamına bakıldığında ise, İslamcı kesimin en azından belli bir süre daha blok halinde merkez sağ geleneğe destek vermeye devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

1945-1960 döneminde aslında bağımsız ve belirgin bir İslamî yayıncılıktan söz etmek pek mümkün değildir. Zaten bu dönemde yayınlanan İslamî nitelikli gazete ve dergilerin sayısı da fazla değildir. Bununla birlikte etkisi çok sınırlı olmakla beraber, özellikle Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Serdengeçti gibi yayın organları etrafında kümelenen okuyucu kitlesi, kökleri on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine dayanan ve Cumhuriyet'in ilanından sonra kesintiye uğrayan siyasal İslam'ın, süreç içerisinde yeniden ortaya çıkıp güçlenmesine öncülük etmiştir. Çünkü bu yayın organlarındaki haber ve makaleler muhafazakar kitle arasında İslamî bilinçlenmeyi ve uyanışı kolaylaştırmıştır.

Çok partili yaşama geçişten DP iktidarının sona erdirildiği tarihe kadar yayınlanan İslamî dergi ve gazetelerin öne çıkan en belirgin özellikleri ise CHP karşıtlığıdır. Bu yayın organlarına göre CHP, "laikleşme adına İslam'dan uzaklaşıp Türkiye'yi dinsizleştirmeye çalışmıştır." Bu nedenle zaman kaybetmeksizin demokratik yollarla iktidarını sonlandırmak ve bir daha da iktidara gelmesine engel olmaya çalışmak İslamî çevrelerin en önemli amacı olmuştur. Bu amacın doğal bir sonucu olarak da, 1945-1960 dönemindeki İslamî yayın organları, CHP karşıtlığı üzerinden hareketle onun en güçlü rakibi DP'yi desteklemeyi bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Bu yayın organları, DP'nin gelenekçi-İslamcı kesimleri memnun eden bazı politik söylem ve uygulamalarını desteklemekle birlikte, DP'nin laik sistemden vazgeçmeyeceğini de çok iyi bilmektedirler. Bu nedenle de DP'ye karşı temkinli bir yaklaşım içerisinde olmuşlardır.

DP'nin iktidara gelmesinden sonra, devrimler aleyhine propaganda yapan ve Atatürk heykellerini tahrip eden Ticanilerin eylemlerindeki artış ve özellikle Başbakan Menderes'in Malatya gezisini takip eden Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, 22 Kasım 1952'de silahlı bir saldırıya uğraması ve bu suikastın gelenekçi-İslamcı bir kişi tarafından yapılması, DP ile İslamî çevreler arasındaki ilişkiyi gerginleştirmiştir. Fakat her iki tarafın CHP karşıtlığı ve karşılıklı çıkar ilişkisi bir süre sonra bu gerginliğin sona

ermesini sağlamış, DP'nin 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen bir askeri darbe ile iktidardan uzaklaştırılmasına kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Belgeleri (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

BCA, A6 /30.1.0.0 /13.76.1.

BCA, A6/30.1.0.0 /13.76.2

BCA, A7/30.1.0.0/21.121.2.

BCA, S5/ 30.1.0.0 /132.860.5.

BCA, 960/21/10. 9.0.0 /175.531.1.

BCA, 960/21/10. 9.0.0/175.531.5.

BCA, E3/ 30.1.0.0/58.352.8.

BCA, 52-58/30.18.1.2/121.101.13.

BCA, 795/ 30.10.0.0/ 9.53.18.

II-Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, Devre:9, Cilt:1, 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 9, Cilt:5, 1951.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: 9, Cilt 24, 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre:10, Cilt:10, 1956.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre:11, Cilt:11, 1957.

III-Sürelili Yayınlar

a- Gazeteler

Akşam

Büyük Cihad

Cumhuriyet

Hür Adam

Vatan

Zafer

Zaman

b- Dergiler

Büyük Doğu

Emek

Fetih

Haksöz

Köprü

Sebilürreşad

Serdengeçti

Türk Ruhu

Yeşil Nur

IV- Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz (1994). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çeviri: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.

Arabacı, Caner (2004). “Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt: 6, İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.96-128.

Baban, Cihad (1970). *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Başgil, Ali Fuat (1950). “Çeyrek asır devam eden zulüm devri”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:85, Ağustos 1950.

Bozkurt, Celil (2012). *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Bozkurt, Celil (2014). “Siyasal İslam’ın ‘Muhafazakar Demokrat’ Söylemi ve Tarihsel Arka Planı”, *Köprü*, Sayı: 125.

Ceylan Abdullah (1991). *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Çavdar, Tevfik (2000). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, Ankara: İmge Kitabevi.

Doğan, Mustafa (1957). *Adnan Menderes’in Konuşmaları*, Cilt:1, İstanbul: Ekicigil Yayınları.

Edip, Eşref (1949). “Demokrat Partinin Din Siyaseti Henüz Tamamıyla Aydınlanmış Değildir”, *Sebilürreşad*, Cilt: II, Sayı:27, ss.26-28.

Edip, Eşref (1949). “Celal Bayar, Gladistondan mı ilham aldı?”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:39, Nisan 1949, ss.220-224.

Edip, Eşref (1949). “Din her şeyden üstündür”, *Sebilürreşad*, Cilt:2, Sayı:46, Mayıs 1949, ss.329-332.

Edip, Eşref (1950). “Partilerin Din Siyaseti”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:76, Nisan 1950, ss.3-8.

Edip, Eşref (1950). “Hakka Arka evirenlerin Akibeti”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:78, Mayıs 1950, ss.40-42.

Edip, Eşref (1950). “Hükümetin programı ve ezan meselesi”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:80, Haziran 1950,ss.66-68.

Edip, Eşref (1950). “Yere serilen kara ve kızıl taassup”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:82, Haziran 1950, ss.104-106.

Edip, Eşref (1950). “Hakiki Laiklik ve Hakiki Cemaati İslamîye”, *Sebilürreşad*, Cilt:4, Sayı:84, Temmuz 1950, ss.130-133.

Edip, Eşref (1952). “Ümitsizlik ve izdirap derindir”, *Sebilürreşad*, Cilt:6, Sayı:134, Eylül 1952.

Eroğul, Cem (2014). *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İstanbul: Yordam Kitap.

Hekimoğlu İsmail, “1950'lerden Günümüze Türkiye'de Medyanın Durumu” *Zaman*, 5 Kasım 2011.

Kabacalı, Alpay (1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

Kabacalı, Alpay (1994). *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kara, İsmail (2012). Türkiye de İslamcılık Düşünces,i Metinler/Kişiler, Cilt:I, İstanbul: Dergah Yayınları.

Kara, İsmail (1994). Türkiye de İslamcılık Düşüncesi, Metinler/Kişiler, Cilt:3, İstanbul: Pınar Yayınları.

Kısakürek, Necip Fazıl (1951). “Başbakana Hitap!”, Büyük Doğu, Sayı:48, 16 Şubat 1951.

Lewis, Bernard (1952). “Islamic Revival in Turkey”, *International Affairs, January 1952*, pp.38-48.

Nal, Sabahattin (2005). Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:50, Sayı:3, 2005, ss.137-171.

Ogan, M. Raif (1949). “Şeriatı yaşatmamak Celal Bayar'ın ne haddine?”, Sebilürreşad, Cilt:2, Sayı:39, Nisan 1949, ss.217-219.

Oral, Fuat Süreyya (1973). *Türk Basın Tarihi*, Cilt:2, Ankara: Sanayii Nefise Matbaası.

Özek, etin (1964). *Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Özek, etin (1968). *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*, İstanbul: Gerçek Yayınları.

Demokrat Parti'nin İslami Gazete ve Dergilerle İlişkisi (1946-1960)

Reed, Howard A. (1954). "Revival os Islam in Secular Turkey", *The Middle East Journal*, Summer 1954, pp.267-282.

Sencer Muzaffer (1968). *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, İstanbul: Garanti Matbaası.

Sevilgen, Nazmi (1951). *Celal Bayar Diyor ki*, İstanbul:

Şaylan, Gencay (1992). *Türkiye'de İslamcı Siyaset*, 2. Baskı, Ankara: Verso Yayıncılık.

Timur, Taner (1969). "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", *Emek*, Sayı:13, 20 Ekim 1969, ss.4-7.

Toprak, Zafer (1984). "Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı", *Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984)*, İstanbul: Gelişim Yayınları, ss.13-54.

Tunaya Tarık Zafer (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul:

Tunaya Tarık Zafer (1991). *İslamcılık Akımı*, İstanbul: Simavi Yayınları.

Turgut, Nühket (1984). *Siyasal Muhalefet*, Ankara: Birey Toplum Yayınevi.

Türkmen, Macide Göç (1993). "Çok Partili Sisteme Geçerken İslamcı Dergiler-3", *Haksöz*, Sayı:28, Temmuz 1993.

Yazıcıoğlu, İsmail (1952). İsmail Yazıcıoğlu, "Özleyip beklediğimiz demokrasi", *Sebilürreşad*, Cilt:6, Sayı:134, Eylül 1952.

V- Tezler

Haytoğlu, Ercan (1994). *Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir:

İnceoğlu, Efecan (2009). *Türkiye'de Siyasal İslamcılığın Evrimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara:

VI- İnternet Erişimi

"El-Urvetu'l Vuska: İslamî Basının Doğuşu", *urvetulvuska.net*. (Son erişim: 4 Aralık 2015).

"Kaynak Metinler: Şura-Tevhid-Hicret Dergileri ve İslamî Düşüncede Radikal Tavrı", *www.kaynakmetinler.com/* (Son erişim:25 Aralık 2015).

Doğan Duman

Turan, Abdülkadir. “İslam düşmanı basın ve İslamî basın”,
www.dogruhaber.com.tr/. (Son erişim: 28 Aralık 2015).